

LINN

SEITSME TIIVAGA RAUDHOBUSE SELJAS

Mansi rahvaluulet

Valinud, tõlkinud ja kommentaaridega
varustanud Aado Lintrop

LINN
SEITSME TIIVAGA
RAUDHOBUSE SELJAS

LINN

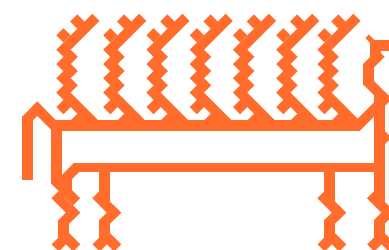
SEITSME TIIVAGA RAUDHOBUSE SELJAS

Mansi rahvaluulet

Valinud, tõlkinud ja kommentaaridega
varustanud Aado Lintrop

EKM TEADUSKIRJASTUS

Tartu 2019

SISUKORD

8	Sellest raamatust ja mansi rahvaluulest
12	Maa tekkimise püha lugu
34	Maa loomise püha laul
47	Maa võotamise lugu
50	Uputuse laul
6	Püha põlev vesi
67	Püha põlev vesi
68	Püha põlev vesi
73	Inimese loomise lugu
77	Maa veest ilmumise lugu
92	Kolli-Isanda lugu
95	Toorumi pojad ja tütre
97	Obi-Keskpaiga-Taadi, Väikese-Obi-Jumala kangelaslaul
108	Seitsme-Põdrapulli-Nahast-Kasukaga-Taadi vennapoja, Väikese-Obi-Jumala jutuks räägitud kangelaslaul
112	Lehise-Linna-Isanda, Tankv-Järve-Taadi jutuks räägitud kangelaslaul

- 114** Toorumi poja, Maailma-Vaatava-Mehe ülevalt alla laskmise laul
- 117** Maailma-Vaatava-Mehe, teise nimega Eidepoja, Numi-Toorumi poolt väeliseks tegemise lugu
- 119** Toorumi poja, Maailma-Vaatava-Mehe loits Njaksimvoli külast
- 124** Kaltasi naimise lugu (Maailma-Vaatava-Mehe naisevõtu lugu)
- 135** Toorumi tütre soolooma ülevalt alla laskmise laul
- 153** Karupeo lõpulaul
- 168** Mos-naine, mos-mees ja karu
- 175** Väike mos-naine
- 179** Väike mos-naine
- 182** Väike mos-naine ja väike mos-mees
- 185** Väike mos-naiseke
- 189** Risti pealepanemise laul
- 192** Eidepoja püha lugu
- 206** Eidepoeg ja metshiiud
- 211** Eidepoeg
- 214** Mos-naine ja Mikol-Toorum
- 217** Kuidas Maailma-Vaatav-Mees tahtis mu kaitsevaimu naiseks võtta, aga ei mõistnud ta riukaid
- 220** Järelsõna
- 230** Tekstides esinevad tegelased ja mõisted
- 248** Tekstide päritolu

SELLEST RAAMATUST JA MANSI RAHVALUULEST

See raamat koosneb räägitud ja lauldud lugudest. Seetõttu alustan ka sissejuhatust ühe looga. Oli 1988. aasta detsember. Töötasin Eesti Rahva Muuseumis filmimehena ja käisin esimest korda piiri taga, Ungaris. Budapestis kohtusin hante uuriva ungari teadlase Éva Schmidtiga, kes tollal arvas, et ei lähe enam kunagi Siberisse tagasi. Kui hakkasin rääkima oma huvist mansi rahva ja folkloori vastu, kirjeldas Éva mulle üht Bernát Munkácsi kogutud mansi püha laulu algust, milles kirjeldatakse, kuidas tiivuline sõnumitooja lendab üles taevajumala juurde, kes tukub oma kuldsel troonil, kuldse otsaga sau põse vastu toetatud. Éva küsis, kuidas sellisesse teksti suhtuda. Ma polnud millegi sarnasega varem kokku puutunud ja kaldusin toetama üsna lihtsustatud seisukohta, et rahvaluule ei ole kuigivõrd seotud konkreetse rahva maailmavaate ja ajaloo, vaid peegeldab enamasti mujalt pärinevaid laenulisi motiive, mis on kohaliku kultuuriga kokku sulandatud. Seega pidasin mansi laulude-lugude veeuputuse kirjeldusi lihtsalt hilisteks kristluse (konkreetselt vene õigeusu) mõjulisteks saadusteks, jumaluste, valitsejate ja kangelaste välimust ja elu-olu edastavaid detaile mujalt pärinevateks laenudeks ja nii edasi. Ütlesin ka Évale midagi sellist, et ah, see on ju kõigest folkloor, millest ei saa teha kaugele ulatuvaid järeldusi inimeste mõttemaailma kohta. Éva jäi mulle tõsiselt otsa vaatama, vaikis veidi ja ütles: „Kas sa arvad tõesti nii? Mina olen kogu aeg olnud veendunud, et maailmapilt kajastub kõige paremini just rahvaluules. Nagu ka selle laulu puhul. Mõtle, kui konkreetne see kirjeldus on.“

Éva Schmidt läks siiski Siberisse tagasi. Järgmine kord nägin teda täpselt kaks aastat hiljem Hantõ-Mansiiskis. Seal, ringkonna aastapäeva pidustustel, ütles Éva mulle, et järgmise aasta jaanuaris peetakse Kazõmi jõel Juilskis karupidu ja kutsus mind seda filmima. Juhtuski nii, et käisin kodus, istusin perega koos jõululauas ja lendasin siis mõned päevad enne aastavahetust eesti tee-ehitajatega Surgutti ning sealt veidi enam kui nädala pärast väikese An-2ga läbi lumetormi Juilskisse. Seal töötasin 1991. aasta jaanuaris unustamatu nädala koos Éva Schmidti ja Katalin Lázáriga. Jäädvustasin videokaameraga ligi kolmkümmend tundi karu- ja tantse, külastasin koos ungarlastega lauljaid, nägin, kuidas tehti tööd salvestatud ja kohe litereeritud laulutekstidega ning veetsin mõned öhtud peole tulnud metsaneenetsite püstkojas mõnusa jutu ja handi harfi saatel teed juues ja külmunud põhjapõdraliha süües. Paraku jäi see viimaseks korraks Évaga kohtuda.

Sellest ajast on palju vett merre voolanud. Kahjuks ei saa ma Évale öelda, et nüüd, olles palju rohkem tuttav nii manside kui teiste rahvaste folklooriga, arvan hoopis teisiti. Mansi lugude suured loomakarjad, merede taga asuv lõunamaa, ajastuid lõpetav püha tuline vesi, ennast ja maailma perioodiliselt noorendav jumal ja paljud-paljud teised motiivid ei ole viimaste aegade laenud, mida metsa rüpes elav küttimise ja kalapüügi tegev rahvas on suurematest kultuuridest üles korjanud, vaid mansi rahva muistse maailmapildi meieni jõudnud peegeldused, mis räägivad võib-olla mitte väga selges keeles, kuid siiski üsna arusaadavalt ühe rahva ajaloos ja kultuuris toimunud suurtest muutustest. Väga paljusid selles raamatus leiduvaid tekste pole tänapäeval võimalik elavas esituses kuulda, hulk põnevaid motiive on vajunud unustusse.

Lugejal tuleks meele pidada üht – kõik siin olevad tekstid on algselt leitud suulisel kujul, on osa mansi rahva suulisest pärimusest. Rõhutan seda, kuna tänapäeva kirjakultuuri esteetikaga harjunud lugejale võivad paljud järgnevate tekstide loomisest kasutatud vahendid tunduda primitiivsed või igavad. Kuid asi on nii, et praegu esiplaanil oleva autori isikupärase väljendusviisi ja kordumatute süžeede asemel oli suulises kultuuris esikohal rahvale või kogukonnale olulise pärimuse edastamine. Selleks sobisid hästi just need vahendid, mis on leitavad ka järgnevatest tekstidest. Originaalse süžee asemel räägiti lugusid asjadest, mida oli vaja põlvest põlve üle korrata, isikupärase väljendusviisi asemel

oli hinnas lauliku või jutustaja oskus luua esitatavaid tekste juba olemasolevate vahenditega, et keskenduda loo jutustamisele, mitte aga sellele, mis sõnadega ja mis stiilis seda teha. Pikkade lugude mälu järgi esitamisele aitasid kaasa kõik need asjad, mis on hästi nähtavad mansi folklooris, kuid äratuntavad ka meie oma regilauludes. Eelkõige saab rääkida sõna tasandil tekstiloomel asemel suuremate üksustega opereerimisest ehk vormelkeelest ja tekstilõikude natuke muudetud sõnastuses kordamisest ehk parallelismist. Mõlemad aitasid tekste esitamise käigus kergemini taasluua, nii et jutustajal või laulikul polnud vaja neid sõna-sõnalt pähe õppida. Vormelite endi korrastatuse, parema meelepidamise ja vajadusel ka traditsioonipärase muutmise tagas algriim, mis mansi ja handi rahvaluules ilmneb sageli tüvekordeste ehk etümoloogiliste kujunditena. Lisaks sellele, et kindlate vormelite kasutamine aitas teksti kokku panna, aitas see ka kuulajal esitatavast paremini aru saada, sest kui räägiti *jooksva hobuse kujulises linnas, sammuva hobuse kujulises linnas* elavast tegelasest, oli kohe selge, et jutt on Püha-Linna-Taadist, kuna vaid tema elupaiga kohta kasutati selliseid vormeleid. Ka olid need vormelid sageli keeleülesed, ehk handikeelsetena kasutusel ka handi rahvaluules. Ühed ja samad vormelid rändasid jutust laulu ja laulust juttu, samuti esineb juttudes ka üsna palju parallelismi.

Nagu oma uurimustes, nii ka selles raamatus ei taha ma mansi sõna *moit* tõlkida muinasjutuks, nagu tavaliselt tehakse, sest selle sõna tähendus on laiem, hõlmates nii muistendeid, legende kui ka niiõelda päris muinasjutte. Püha muinasjutt (mansi *jalpõng moit*) kõlaks eesti keeles igal juhul veidralt. Kasutan selle asemel sõna *lugu*, sest mul on tunne, et keeleajalooliselt vastab see kõige rohkem mansi sõnale *moit*. Sellega suguluses olev udmurdi sõna *mad'* tähendab näiteks nii juttu, jutustust, mõistatust, vanasõna, kui ka Põhja-Udmurdi laulutraditsiooni n-ö sõnadega laule. *Juttu* kasutan siin laiemalt igasuguse proosavormis teksti kohta, kuid ka mansi mõisted *potõr* ja *iis potõr* tuleks tõlkida kui jutt ja ennemuistne (või vana) jutt.

Laulude puhul tuleb lisaks mõelda ka sellele, et need on üles kirjutatud mitte normaalses esitusolukorras, vaid dikteerimise järgi. Kuigi Artturi Kannisto kasutas oma kogumisreisidel fonograafi, oli sellega võimalik jäädvustada vaid lühikesi viisinäiteid, mitte tunde kestvaid laule tervikuna. Seetõttu pole meil mõtet väga palju arutleda laulutekstide värsimõõdu üle, sest üldiselt lauldi neid

ikka natuke teisiti, kui retsiteeriti. Lauluviiside kohta kehtib üldjoontes sama, mis tekstide puhul – olulise pärimuse edastamiseks pidi meloodia olema lihtne. Aga kui viis pidi sisaldama informatsiooni laulus otsese kõnega esitatud sõnade rääkija kohta, pidi see siiski olema piisavalt erinev, et kuulaja vajalikku vahet tajuks. Selline nähtus on laialt levinud Siberi rahvaste šamaanilauludes, kus erinevate abivaimude sõnumeid esitati ka eri meloodiatega. Selles raamatus olevad laulutekstid nii peent eristust ei vajanud, seega võib eeldada, et neid lauldi üsna lihtsate viisidega. See on oluline ka värsimõõdust rääkides, sest enamasti nõudis keerulisem meloodia rohkesti niiõelda täitesilpe või sõnakordusi, mis aitasid teksti viisi liistudele vedada. Sarnane nähtus võiks olla tuttav neile, kes laulnud seto meeste laulu. Lihtsamate meloodiate puhul piisas vajaduse korral fraasi algusse või lõppu lisatud silbist.

Raamatu lõppu lisasin tõlkimise põhimõtteid ja mansi keele mõnda eripärasust tutvustava järelsõna ning tekstides esinevate tegelaste ja mõistete loetelu koos kommentaaridega. Head seiklemist mansi müüdilise maailma radadel. *Saat tovlup keer luuv tarmõl uus uunlõ* – seitsme tiivaga raudhobuse peal on linn.

MAA TEKKIMISE PÜHA LUGU

Elavad turbakünkal eite-taati. Neil on valge ronk. Maja ümber on igal pool vesi, maad pole. Taat ei käi õues, ei tea, milline on ümbrus. Nad elavad nõnda, kuni ühel päeval kostab ülemisest taevast mingi mürin. Taat vaatab aknast välja: ülemisest taevast lendab alla raudne kaur, sukeldub vette maad otsima. Ujub ja ujub, tõuseb pinnale, ei leidnud mingisugust maad. Hingab, hingab ja sukeldub uuesti. Ujub ja ujub, tõuseb pinnale – jälle asjata, maad pole. Natuke hingab, sukeldub kolmandat korda. Kui pinnale tõuseb, läheb kael hingeldamisega kõri alt lõhki,¹ nokas on väike maapuru. Tõuseb lendu ja kaob taeva poole.

Eite-taati heitsid magama. Hommikul ärgates kostab taevast jälle mürin. Taat vaatab välja: taevast tuleb alla raudne tuttpütt,² sukeldub vette. Jälle ujub ja ujub, kui pinnale tõuseb, pole nokas midagi. Natuke hingab, hingab ja sukeldub uuesti. Jälle ujub ja ujub, kui pinnale tõuseb – ikka pole nokas midagi. Natuke hingab, sukeldub kolmandat korda. Kui pinnale tõuseb, siis läheb kukal hingeldamisega lõhki, nokas ripub hea suur maatükk. Ta nühib nokka turbakünka maja nurga vastu, pärast lendab taeva poole.

Eite-taati heitsid magama. Hommikul ärgates on maa jalalaba laiuseks saanud. Teisel päeval ärgates on maa juba silmapiirini jõudnud, nii suur juba. Kolmandal päeval vaatavad eite-taati aknast välja – vett pole, see on kõikjal maaks muutunud.

Taat ütleb valgele rongale: „Lenda ja vaata, kui suureks maa on saanud.“

¹ Järelikut punakurk-kaur.

² lülä

Ronk läks, lendas ühe pooltunni – maa oli juba nii suureks saanud. Eite-taati heitsid jälle magama, tõusid jälle üles. Saadavad valge rongi jälle maa suurust vaatama. Ronk jõudis nende maad mööda lennates alles keskpäevaks tagasi – maa oli juba nii suureks saanud.

Kolmandal päeval ärkasid, ütlesid jälle rongale: „Lenda ja vaata, kui suureks maa on saanud.“

Ta lendas minema, kusagil pole, päev juba pimeneb. Alles magamamineku eel jõudis valge ronk mustaks muutunult tagasi.

Taat ütleb rongale: „Käies sa ju tegid midagi halba?“

Ronk vastab: „Mis ma tegin? Üks inimene suri ära, ma pärast sõin teda, siis muutusin mustaks.“

„Kui sa inimest sõid, mine minema! Siis, kui inimese pikk ajastu kätte jõuab, kui inimese igavene ajastu kätte jõuab, ei või sa ise metslooma tappa, ei või veekala tappa. Inimese jahimaalt, metslooma verega määritud paigast pead toitu otsima, kuid heidad tihti ilma söömata magama!“

Ronk läkski metsa ja elab seal tänaseni.

Nüüd läheb turbakünka maja eit välja.

Sisse tulles ütleb ta taadile: „Taat, maja taha on üks puuvõsu kasvanud.“

Taat ütleb: „Nii, nagu ta on koos juurtega, nagu ta on koos okstega, too sisse!“

Nüüd kaevab eit puu välja, tõi tupp. Taat tunneb ära – väike seeder.

Ütleb eidele: „Vii välja, istuta sinnasamasse tagasi!“

Taat ise ei käi üldse õues. Heitis koos eidega magama, üles tõustes pole eite. Kuhu eit läks, kes seda teab. Taat õues ei käi, elab niimoodi edasi. Nii elades läks neli-viis nädalat mööda, igav hakkas. Kuigi ta välja minna ei tohi, tahab ta täna naist otsima minna. Läheb läveni, õues on kuulda naist, kes ütleb:

„Ära tule välja! Mul on poeg, mu poeg on juba oravatapmise ealiseks saanud. Tulen nädala pärast koju, aga sina ära välja tule!“

Eit on veel ühe nädala väljas, siis tuleb koos pojaga tupp. Poiss on juba ringijooksmise ealine.

Kas laulude inimene, lugude inimene kasvab kaua? Eite-taati on edasi, elavad edasi. Nende poeg on juba metsloomade tapmise ealine. Nad tegid pehme laastuga puu südamikust vibu, tegid pehme laastuga puu südamikust nooled, ta hakkas vee pool ja metsa pool küttima.

Taat ütleb: „Mis me oma pojale nimeks paneme?“

Eit vastab: „Kui oleks tütar, paneksin talle küll nime, poisslapsele peaks vist isa nime panema.“

Taat ütleb: „Mis nime ma panen? Olgu ta nimeks Kure-Puusa-Pehme-Nahk.“

Kure-Puusa-Pehme-Nahk läheb metsa. Ta täidab mägede pool palju sammaitu, täidab metsa pool palju sammaitu, need on sooblitest ja muudest karusloomadest pungil. Nii käies tahtis ta vett juua. Ühes kohas ta leidiski voolava jõe, heitis maha, et juua. Talle vaatas veest vastu habemik taat. Ta ehmatas üles.

„See on vist mingi kurjade vaimude jõgi,“ ütleb ta. „Kurat on siin sees, seda vett juua ei tohi.“

Ta läks edasi, raius järvejääd, heitis jälle otseti jooma. Jälle vaatab talle vastu habemik taat.

Ta ütleb jälle: „See on ilmselt mingi kurjade vaimude järv!“

Läks edasi Obi äärde. Tegi Obi keskele augu, heitis otseti vett jooma, habemik taat vaatab jälle vastu. Nüüd ta taipab, et tema enda habemega peegelpilt vaatab talle vastu. Ta kustutas Obi veega janu ja läks siis koju. Läks tupp, istus pingile ja vaikis. Olgu, et ema küsib ta käest midagi, tema ikka ei räägi.

Ema ütleb: „Kui sa nüüd ei räägi, siis satud kunagi sellisesse hätta, et sa ei pääse alla ega pääse üles.“

Isa ütleb: „Istud suuta-keeleta, mõtled meie kohta halbu mõtteid.“

Nüüd alles ütleb poiss: „Sel ajal, kui mu habe on nii pikaks kasvanud, ei tea teie kaks ikka veel kohta, kus elab palju naisi.“

Isa ütleb: „Mina väljas ei käi, ma ei tea, kus elab palju naisi. Sa ise oled maa ümber tiirutav mees, vee ümber tiirutav mees,³ otsi ise üles see koht, kus elab palju naisi.“

Kure-Puusa-Pehme-Nahk mähkis pea ja silmad kinni, heitis magama. Kui ta hommikul tõusis, ütleb isa:

„Mine kokkuvarisenud talli nurka, kaeva seal. Mida võtad, seda võta, mida ei võta, seda ära võta.“

³ Handi vormel Maailma-Vaatava-Mehe kohta: „Oma kuukirju püha hobuse seljas ratsuta ümber vitsavõruna keerleva võrulise ilma, ratsuta ümber võruna keerleva haldjate ilma“.

Poeg väljuski, läkski kokkuvarisenud talli nurka. Hakkas hobusesõnniku sees kaevama, valjaste ots ilmus nähtavale. Ta haaras sellest valjaste otsast kinni, tiriski välja – selline vilets hobune, hakkab kohe surema, lihtsalt kõigub siia-sinna. Ta lasi oma raudse küünega hobuse silmade vahele nipsu, väljahingamise ajal purskas loomal ühest sõõrmeaugust sädemeid, teisest sõõrmeaugust suitsu. Kronu muutus kolmeaastaseks hobuseks. Ta hüppas hobuse selga, see viis ta üles. Ta segunes käivate pilvede, jooksvate pilvede sekka.

Niimoodi hobuse seljas lennates jõudis Kure-Puusa-Pehme-Nahk Obi äärde. Obi kaldajärsaku kohal sõites ta nägi – järsaku harjal seisab kolm haaba. Neil paistis üks leht kuldne olevat, aga kõik keerleb, silmaga hästi ei seleta.

Kure-Puusa-Pehme-Nahk mõtleb: „Kas mu käed on täpsed? Lasen õige märki?“

Ta lasi oma terava noolega, see läks lehe keskelt läbi. Pärast noole laskmist jäi ta uniseks. Ta jäi magama. Näeb unes, et kusagilt kostab naise riidlemist:

„Lapsed muudkui tembutavad, sõidavad mööda maid, sõidavad mööda vesi, mu põdranahast tekk⁴ on noolega läbi lastud.“

Ta ärkas hobuse seljas üles – oli maganud maja läve ees. Ta laskub alla, sisenneb nüüd sellesse majja.

Seal on naine, kes ütleb: „Ehhee! Kure-Puusa-Pehme-Nahk, alles nüüd jõudsid sa kohale! Sa magasid pikka und. Taevast lasti sulle vahepeal naine alla, aga Paraparsehh varastas selle ära.“

Kure-Puusa-Pehme-Nahk ütleb: „Las ta olla, las ta varastas. Kas kõigil meestel on naine? Ilma naiseta on ka hea elada.“

Vanaema söötis ja jootis teda, ta hakkas siis edasi minema. Vanaema andis talle käärid, andis raudse kulli naha, andis raudse jänese naha, andis raudse ninahiire naha, andis väikese raudse haugi naha.

„Lapselaps,“ ütleb ta, „noh, mine, aga koju tagasi sõites ära neid asju siit mööda vii. Too tagasi, mul on neid tarvis. Kui mingisse hätta või õnnetusse satud, ära mind väga valjusti kutsu, tuleta tasa omaette meelde. Kui sõidad, vaata alla: seitse kalevist koda⁵ seisab. Igal pool kihavad kitsed ja sead nagu vaglad. Lasku nende kodade juures alla, kalevist kodadest tuleb välja ühe

⁴ Magamise põdranahk.

⁵ *nui kol* – kalevist maja. Võib-olla tähendab see rändkarjakasvatajate vildist elamut.

silmaga rahvas. Üks silm on lõhki läinud, teine silm terve. Sa küsi neilt: „Kelle kitsi ja sigu te karjatate?“ Nad ütlevad: „Karjatame Paraparsehhi kitsi ja sigu.“ Sa ütle: „Nii ärge öelge! Öelge niimoodi: karjatame Kure-Puusa-Pehme-Naha kitsi ja sigu! Minu järel tuleb Tuline Valitseja. Kui te ütlete, et karjatate Paraparsehhi kitsi ja sigu, põletab ta teid tulega, kui ütlete, et karjatate Kure-Puusa-Pehme-Naha kitsi ja sigu, läheb teil hästi.“ Pärast ravi nende silmad terveks, puhu neile oma hingeõhku peale, las saavad kahesilmaliseks. Pärast sõida jälle edasi. Jälle jõuad seitsme kalevist koja juurde. Igal pool kihavad lehmad kui vaglad. Lasku jälle alla, kui all oled, tuleb ühekäeline rahvas välja. Küsi neilt: „Kelle lehmi te karjatate?“ Nad ütlevad: „Karjatame Paraparsehhi lehmi.“ Sa ütle nii: „Niimoodi ärge öelge! Öelge nii: karjatame Kure-Puusa-Pehme-Naha lehmi! Kui te nii ei ütle, siis minu järel tuleb Tuline Valitseja, põletab teid ära.“ Pärast puhu nende käte peale oma hingeõhku, las saavad terveks. Pärast sõida jälle, ühes kohas seisab jälle seitse kalevist koda. Igal pool kihab hobustest. Lasku alla. Kui all oled, roomab kalevist kodadest välja ühejalgne rahvas. Sa küsi: „Kelle hobuseid te karjatate?“ Nad ütlevad: „Karjatame Paraparsehhi hobuseid.“ Sa ütle siis: „Ärge niimoodi öelge! Öelge, me karjatame Kure-Puusa-Pehme-Naha hobuseid; kui ei, siis minu järel tuleb Tuline Valitseja, põletab ära. Teid pole, hobuseid pole, kõik põlete ära.“ Kui nad sinuga head on, puhu nende jalgadele oma hingeõhku, ravi neid. Aga nüüd mine!“

Nüüd istuski Kure-Puusa-Pehme-Nahk hobuse selga. Võttis oma seitsmetahulise piitsa, segunes jälle käivate pilvede, jooksvate pilvede sekka. Ühes kohas vaatab ta alla: seitse kalevist koda seisab, igal pool on nii palju kitsi ja sigu nagu vaklu. Nüüd laskus ta hobune alla. Rahvas tuli välja, kõik ühesilmalised.

Ta küsib neilt: „Kelle kitsi ja sigu te karjatate?“

„Karjatame Paraparsehhi kitsi ja sigu.“

„Ei, ärge niimoodi öelge! Öelge, me karjatame Kure-Puusa-Pehme-Naha kitsi ja sigu. Kui ütlete, et karjatate Paraparsehhi kitsi ja sigu, tuleb minu järel Tuline Valitseja, kõik põlete ära!“

Nad langetavad pea, langevad ta jalge ette: „Muidugi ütleme, et karjatame Kure-Puusa-Pehme-Naha kitsi ja sigu!“

Ta puhus nende peale oma hingeõhku, kõik said kahesilmaliseks. Ta puudutas hobust ja segunes jälle käivate pilvede, jooksvate pilvede sekka. Niimoodi sõites vaatab ta ühes kohas alla: seitse kalevist koda seisab, igal pool on nii palju

ilusaid lehma nagu vaklu. Hobune laskus, ta jõudiski alla. Nüüd tuli kodadest rahvas välja, kõik ühe käega.

Ta küsib neilt: „Kelle lehma te karjatate?“

„Karjatame Paraparsehhi lehma.“

„Ärge niimoodi öelge! Öelge, me karjatame Kure-Puusa-Pehme-Naha lehma. Minu järel tuleb Tuline Valitseja, põletab teid ära.“

Ta puhus nende peale oma hingeõhku, nende käed said terveks.

Nad langevad ta jalgade ette: „Saime kahekäelisteks, muidugi ütleme nüüd, et karjatame Kure-Puusa-Pehme-Naha lehma!“

Pärast istus ta oma hobuse selga ja tõusis jälle lendu. Ühes kohas vaatab ta alla: igal pool on nii palju hobuseid nagu vaklu, seitse kalevist koda seisab. Ta hobune laskus jälle alla, kodadest roomas välja ühejalgne rahvas.

Ta küsib neilt: „Kelle hobuseid te karjatate?“

„Karjatame Paraparsehhi hobuseid.“

„Ärge niimoodi öelge! Öelge, me karjatame Kure-Puusa-Pehme-Naha hobuseid. Kui ütlete nii, siis läheb teil hästi.“

„Muidugi ütleme,“ ütlesid nad.

Kure-Puusa-Pehme-Nahk puhus nende jalgade peale oma hingeõhku, kõik nad said kahe jalaga. Ta hobune liikus jälle edasi, segunes jälle käivate pilvede, jooksvate pilvede sekka.

Nii minnes näeb ta ükskord eespool – seitsme tiivaga raudhobuse seljas on linn. Ta hobune laskuski nüüd selle linna värava juurde. Ta hüppas maha, sidus hobuse kinni ja läks majja. Milline taeva poolt tema jaoks alla lastud suureks sirgunud haldjas, milline suureks sirgunud kangelanna⁶ on selles majas!

See naine ütleb: „Nonii, Kure-Puusa-Pehme-Nahk! Kas ma olin su naine, kui sa magasid pikka und? Ma olin ju selle Paraparsehhi naine.“

Kure-Puusa-Pehme-Nahk ütleb: „Mis ma sinuga peale hakkan, peale sinu on ju veel häid naisi?“

Sel naisel hakkas häbi.

Kure-Puusa-Pehme-Nahk ütleb: „Oh naine! Too mulle midagi süüa, kere on hele!“

⁶ „Milline suureks sirgunud ...“ – tüüpiline vormel, mida kasutatakse üleloomulike olendite puhul.

„Las minust parem naine, minust ilusam naine toob sulle süüa!“

„Noo-noh! Too mulle süüa, kere on hele.“

„Mul pole midagi süüa, las minust parem naine toob!“

„Noh, mis nõiakunst⁷ Paraparsehhi on?“

Paraparsehhi naine ütleb: „Las minust targem naine ütleb, mul pole tarkust.“

„No ütle, ütle kiiresti!“

Pärast tõigi see naine süüa.

„Noh,“ ütleb ta, „räägi, milline kunst Paraparsehhi on?“

„Noh, milline kunst tal on? Mingit kunsti ei ole.“ Ütleb: „Varsti ta istub ronga kujul seitsmeladvalise lehise otsa, vaatab igal pool üle kõikjal olevad linnad, kõikjal olevad maad. Kui juhtub, et ta sind märkab, lendab karjades metsa.“

Ta sõi, lõpetas, läks välja. See naine peitis ta hobuse ära. Ta läks selle seitsmeladvalise lehise tüve juurde, kaevast ennast mulla alla, ainult üks silm jäi natuke üles välja vaatama.

Kui ta niimoodi lamab, kostabki mäe lõunaküljelt rong hää. Ta vaatab: tulebki see Ronga-Taata, lendab nii kõrgelt, et nühib abaluudega vastu taevast. Lendas, lendas ja istuski selle seitsmeladvalise lehise latva. Vaadanud igal pool üle kõikjal olevad linnad-maad, lendas ta siit karjades edasi – märkas Kure-Puusa-Pehmet-Nahka. Ta hüppas nüüd välja, pugest kähku raudse kulli nahka, viskus rongale järele. Ja ajas teda taga, ajas taga, lähenes rongale, pärast kaotas ta silmist. Vaatab alla: see kappab edasi juba jänese kujul. Ta pugest kähku raudse jänese nahka, ajas jälle taga. Ta hakkas jänesele järele jõudma, kaotas jälle ära. Ta heidab pilgu alla: seal on ninahiire uruauk. Ta pugest nüüd ka kähku raudse ninahiire nahka, ajas teda ka seda teed mööda taga. Hakkas jälle järele jõudma, see sukeldus väikese haugi kujul merre. Ta pugest ka kähku raudse haugi nahka, viskus selle mehe kannul merevette. Hakkas järele jõudma, see mees tuli läbi merejää haugi kujul pinnale. Ta püüdis haugi madalas vees kinni, raius ta tükkideks, hakkas tules põletama, üles lendavad söed-sädemed peksis alla, alla langevad peksis üles. Sel ajal, kui ta niimoodi peksis, lendas Paraparsehhi pasknäärina minema. Kure-Puusa-Pehme-Nahk laseb oma terava noolega – selle

⁷ *mutra* tähendab nii tarkust kui nõiakunsti.

pasknääri kaks poolt lebab maas. Jälle pani need lõkkesse põlema, aga Paraparsehh kappab tule keskelt raudse jänese kujul minema. Ta laseb oma terava noolega, jälle lebab maas kaks poolt. Ta põletab neid jälle tulega. Kuigi vaatab ja ootab, kuni söed kustuvad, enam ei ilmu tulest kedagi. Tema naise varastanud mees oligi ära tapetud.

Niimoodi Paraparsehhi taga ajades lendas ta linnutiivul, aga millisesse maanurka jõudis, ei tea. Kord käis ta jänese kujul, kord hiire kujul, kord väikese haugi kujul, millisesse maanurka välja jõudis, üldse ei tea. Mõtleb juba surra, käib seal nuttes ringi.

Ükskord ta selja taga keegi kõneleb tasa:⁸ „Kuule sina, mis sa teed? Lõpeta ära, ma ju igatsesin su järele.“

Ta vaatab tagasi, seal seisab ta hobune.

„Istu mu selga!“ ütleb ta.

Ta istus hobuse selga. Hobune liikus edasi, ta segunes käivate pilvede, jooksvate pilvede sekka.

Nii sõites kostis ükskord kusagil eespool müristamist. Hobune jäi järsku seisma, kõneleb Kure-Puusa-Pehmele-Nahale tasa:

„Kas tead, mis seal eespool müristab?“

„Kust mina tean! Mis seal siis müristab?“

„See on ju püha põlev vesi. Üks pool taevast tulest põleb üleval taevas, teine pool põleb taeva kahes servas. Maad-taevad leegitsevad sellest. Mismoodi me tulest läbi läheme?“

Kure-Puusa-Pehme-Nahk ütleb: „Kust ma seda tean?“

Hobune ütleb: „Sisene mu ninasõõrme auku, võta kolmkümmend arssinat valget kangast, kolmkümmend arssinat kirjut kangast!“

Ta sisenes hobuse ninasõõrme auku, ninasõõrme sees on pood. Ta võttis kolmkümmend arssinat valget ja kolmkümmend arssinat kirjut kangast, tuli poest välja, mähkis hobuse taga- ja esijalad kinni, mähkis endale ka kangast ümber. Nüüd kostabki hobuse liikumist. Kaua sõitsid või vähe sõitsid, ükskord jäi hobune järsku seisma.

Ta ütleb: „Tule välja!“

Nende ümber mähitud kangad kukkusid tuhana maha, olid tulest läbi minemise ajal nii ära põlenud.

Ta sõidab oma hobuse seljas jälle edasi. Eestpoolt kostab jälle mingit müristamist.

Hobune ütleb: „Kas sa tead, mis müristab?“

„Kust mina tean!“

„Vaata siis ettepoole, seal tehakse midagi!“

Ta vaatab ettepoole: kolmkümmend haaba põimub kord kokku, siis läheb lahku, taeva äär käib nendega ühte, ükski mineja ei pääse läbi.

Hobune ütleb: „Ära millegi pärast muretse!“

Nad liikusid edasi. Kure-Puusa-Pehme-Nahk muretseb: miks on need haavad nii hirmsad? Ta sõitis haabade ette, haavad põimused lahku, riivasid Kure-Puusa-Pehmet-Nahka, ta kukkus hobuse seljast maha. Kuhu hobune läks, ei tea, kuhu ta ise sattus, ka ei tea. Teadvusele tulles rippus ta lõugapidi haava oksa küljes. See kiigutab teda siia-sinna, alla ei pääse, üles ei pääse.

„Nonii,“ ütleb ta, „alles hiljuti ütles mu ema, et kunagi satun mingisse hätta, ei pääse alla, ei pääse üles. Nüüd paistabki olevat nii, et ma ei pääse alla, ma ei pääse üles. Vanaema ütles ju enne: mingisse hätta või õnnetusse sattudes kutsu mind. Kus ta siis on, ma suren siin ju ära?“

Sel hetkel miski müriseski. Ta heidab pilgu sinna: juba tulebki ta vanaema kolme tiivulise hobuse seljas.

„Mis juhtus, lapselaps? Miks kutsusid mind nii äkki. Istusin teed juues, kõik teetassid purunesid tükkideks. Millisesse hätta, millisesse õnnetusse sattusid?“

„Vanaema! Siin on mu hukkamise koht, alla ma ei pääse, üles ei pääse. Mu hobune kadus kuhugi.“

Ta vanaema haaras kolmekümnest haavast kinni, murdis need pooleks, ütleb:

„Kui inimese pikk ajastu, inimese igavene ajastu kätte jõuab, milline inimene teist läbi pääseks!“

Kui Kure-Puusa-Pehme-Nahk nüüd ringi vaatab, pole vanaema enam kusagil, ise ta kukkus maha, seisabki seal. Hobust pole, midagi pole.

„Taevake!“ ütleb ta. „Hobune viidi kuhugi, ma suren siin ju ära!“

⁸ *l'āyi* – kõneleb tasa. Seda verbi kasutati üleloomulike olendite kõne puhul. Eristub tavapärasest verbist *lāvunʔkve* 'ütlemas'.

